

Anna Han

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

GŁÓWNE CZYNNIKI WYPADKOWOŚCI W ROLNICTWIE NA TERENIE POWIATU OSTROWSKIEGO

Streszczenie

Praca rolnika uzależniona jest w szczególności od pory roku oraz pogody. Bywają okresy, w których rolnik wykonuje kilka lub nawet kilkanaście różnorodnych czynności w ciągu doby. Obsługuje skomplikowane maszyny i urządzenia, wykonuje prace związane z uprawą i ochroną roślin, oporządza zwierzęta. Dokonuje też drobnych napraw sprzętu. Często zdarza się, że wszystkie te czynności robi w pośpiechu, bez odpoczynku, pracując po kilkanaście godzin na dobę. Dlatego w rolnictwie wypadki przy pracy zdarzają się częściej niż w innych działach gospodarki.

Słowa kluczowe: wypadek, rolnik, ubezpieczony, maszyna rolnicza, zagrożenie wypadkowe

Wstęp

Praca w gospodarstwie rolnym jest ciężka i niebezpieczna, charakteryzuje się sezonowym nasileniem prac oraz dużym ich zróżnicowaniem. Rolnik pracuje na wielu stanowiskach, które wymagają odmiennych umiejętności, a jednocześnie powodują liczne zagrożenia zdrowotne. Obowiązkiem rolnika jest zapewnienie sobie oraz osobom z nim współpracującym bezpiecznych warunków pracy, aby uniknąć wypadku i choroby zawodowej.

Materiał i metody

Celem pracy było przedstawienie zagrożeń przy pracy rolnika z udziałem maszyn oraz analizy wypadkowości występującej w środowisku rolniczym na terenie działania Placówki Terenowej Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w Ostrowi Mazowieckiej. W pracy przedstawione zostały zdarzenia wypadkowe na terenie działania PT KRUS Ostrów Mazowiecka.

Najwięcej wypadków przy pracy rolniczej w ostatnich latach było w grupach: upadki osób, pochwycenie i uderzenie przez części ruchome maszyn oraz uderzenia, przygniecenia i pogryzienia przez zwierzęta. Statystyki mówią, że najwięcej nieszczęśliwych zdarzeń miało miejsce w obejściach gospodarskich, a więc na podwórzu, w budynkach inwentarskich i gospodarczych. Pozostałe wypadki miały miejsce na polach, łąkach i pastwiskach, a także lasach i na drogach. Zaistniałe wypadki w rolnictwie indywidualnym wynikają ze specyfiki pracy w rodzinnych gospodarstwach rolnych, między innymi z konieczności wykonywania różnych czynności wymagających odmiennych umiejętności.

Istotnym elementem dla bezpieczeństwa i ochrony zdrowia rolnika jest rozpoznanie i ocena stanu bezpieczeństwa oraz wszystkich elementów środowiska pracy, które na ten stan mogą wpływać. Ocena ryzyka zawodowego jest, więc jednym z działań profilaktycznych, obniżających ilość wypadków poprzez uświadamianie zagrożeń.

Głównymi zagrożeniami towarzyszącymi wykonywanym pracom w rolnictwie są zagrożenia powodowane przez czynniki mechaniczne. Należy przez nie rozumieć wszelkie czynniki fizyczne, które mogą doprowadzić do lżejszych lub cięższych urazów, a nawet śmierci poszkodowanych, powodowane mechanicznym oddziaływaniem na człowieka maszyn i ich elementów, przedmiotów i narzędzi pracy, upadkiem na skutek poślizgnięcia, potknięcia. Zagrożenia mechaniczne mogą być powodowane przez: przemieszczające się maszyny oraz transportowe przedmioty, ruchome elementy robocze maszyn i urządzeń, ostre (wystające) elementy budowli urządzeń gospodarskich oraz narzędzia maszyn i urządzeń rolniczych czy narzędzi warsztatowych, spadające przedmioty, płyny pod ciśnieniem, śliskie nierówne powierzchnie, ograniczone przestrzenie, żywe zwierzęta.

Ważne jest także, aby pogłębiać stale wiedzę z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie, między innymi poprzez uczestniczenie w szkoleniach organizowanych przez służby doradztwa rolniczego, Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Rolników oraz inne organizacje, instytucje i podmioty.

Jeśli rolnik w wyniku nieszczęśliwego zdarzenia ulegnie wypadkowi ma prawo do jednorazowego odszkodowania lub też do rolniczej choroby zawodowej. Odszkodowanie zostaje ustalone poprzez proporcjonalny procent stałego lub tymczasowego uszczerbku na zdrowiu. Stały uszczerbek rozumie się poprzez trwałe naruszenie ciała. Z kolei tymczasowy uszczerbek to przede wszystkim zahamowanie czynności organizmu na nie więcej niż pół roku, a poszkodowany rokuje poprawą. Odszkodowanie dla rolnika jednorazowo wynosi 650 zł i jest to stały procent wyżej wymienionych uszczerbków zdrowotnych. Istnieje możliwość zwiększenia o 20% kwoty odszkodowania, jeśli rolnik w wyniku wypadku rolniczym lub też choroby wywołanej ową pracą nie jest zdolny do samodzielnego życia. Jeśli stan zdrowia rolnika będzie się pogarszać i stanowić będzie trwałe uszczerbek, a stan ten był podstawą wypłaty bezpośredniej, jednorazowej składającej się na odszkodowanie, zwiększona zostanie co najmniej o dziesięć punktów procentowych. Kwota ta zwiększana zostaje o kwotę taką samą jaką wynosiło odszkodowanie jednorazowe i dolicza się każdy procent odpowiadający uszczerbek organizmu. Praca rolnika jest bardzo odpowiedzialna i wymaga narażania własnego życia, dlatego należy jak najlepiej zabezpieczyć swoje życie by nie musieć korzystać z jednorazowego odszkodowania.

Wypadek przy pracy

Za wypadek przy pracy rolniczej uważa się nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, które nastąpiło podczas wykonywania czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej albo pozostających w związku z wykonywaniem tych czynności:

1. na terenie gospodarstwa rolnego, które ubezpieczony prowadzi lub w którym stale pracuje, albo na terenie gospodarstwa domowego bezpośrednio związanego z tym gospodarstwem rolnym,

2. w drodze ubezpieczonego z mieszkania do gospodarstwa rolnego, albo w drodze powrotnej,
3. podczas wykonywania poza terenem gospodarstwa rolnego zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej lub w związku z wykonywaniem tych czynności,
4. w drodze do miejsca wykonywania czynności, o których mowa w pkt. 3 albo w drodze powrotnej.

Ciężki wypadek przy pracy

Za ciężki wypadek przy pracy uważa się wypadek, w wyniku którego nastąpiło ciężkie uszkodzenie ciała, takie jak: utrata wzroku, słuchu, mowy, zdolności rozrodczej lub inne uszkodzenie ciała albo rozstrój zdrowia, naruszające podstawowe funkcje organizmu, a także choroba nieuleczalna lub zagrażająca życiu, trwała choroba psychiczna, całkowita lub częściowa niezdolność do pracy w zawodzie albo trwałe, istotne zeszpecenie lub zniekształcenie ciała.

Śmiertelny wypadek przy pracy

Za śmiertelny wypadek przy pracy uważa się wypadek, w wyniku którego nastąpiła śmierć w okresie nie przekraczającym 6 miesięcy od dnia wypadku.

Zagrożenie

To stan środowiska pracy, mogący spowodować wypadek lub chorobę np. prąd elektryczny, praca na drabinach i inna na wysokości, itd. (Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników).

Ryzyko

Prawdopodobieństwo wystąpienia niepożądanych zdarzeń związanych z wykonywaną pracą, powodujących straty, w szczególności wystąpienia u pracowników niekorzystnych skutków zdrowotnych w wyniku zagrożeń zawodowych występujących w środowisku pracy lub sposobu wykonywania pracy (PN-N-18001:1999).

Rodzaje wypadków i ich charakterystyka

1. Upadki osób (grupa 02)

Najwięcej wypadków w tej grupie stanowią potknięcia i poślizgnięcia, a także upadki z wysokości, ze środków transportu. Ilość tego typu wypadków wzrasta po każdych opadach śniegu lub nagłym spadku temperatury, a także w okresie zniw (podczas zwózki słomy).

2. Pochwycenie i uderzenie przez ruchome części maszyn (grupa 07)

Występowaniu wypadków z tej grupy sprzyja trudna sytuacja ekonomiczna wielu gospodarstw. Poza zużytymi maszynami fabrycznymi, rolnicy eksploatują tysiące maszyn i urządzeń własnej produkcji, z reguły bez zabezpieczeń ruchomych części, a wykonane własnoręcznie osłony nie zawsze chronią przed wypadkiem, nie są wykonane fachowo. Na techniczny stan maszyn nakładają się błędy użytkowników, jak manipulowanie przy maszynach będących w ruchu - często z pośpiechu, popychanie materiału bezpośrednio rękami, używanie zbyt luźnych ubrań, brak rozważa i umiejętności obsługi, np. elektronarzędzi.

3. Uderzenie, przygniecenia, pogryzienie przez zwierzęta (grupa 08)

Przyczyną tych wypadków są ciasne i źle zaprojektowane pomieszczenia, wypas na uwięzi, nieliczenie się z potencjalną agresją zwierząt, nietypowym zachowaniem w okresie rui czy w sytuacjach stresowych takich jak załadunek, przewóz.

4. Zetknięcia się z ostrymi narzędziami ręcznymi i innymi ostrymi przedmiotami (grupa 04)

Wypadki te mają miejsce podczas posługiwania się siekierami (rąbanie drewna), kosami, nożami i widłami. Skaleczenia i amputacja palców lub części dłoni siekierą występują najczęściej wtedy, gdy rolnicy przytrzymują rąbany materiał lewą ręką, zaś nożami - podczas ręcznego ogławiania i rozdrabniania okopowych. W niektórych przypadkach do wypadku dochodzi na skutek niewłaściwego stanu narzędzi. W części przypadków pracujących mogłyby przed urazami uchronić proste ochrony osobiste, jak rękawice i okulary ochronne. Niestety używanie tych ochron jest bardzo rzadkie.

5. Upadki przedmiotów (grupa 03)

Szczególnie dotyczy to: baniek z mlekiem, wiader, narzędzi, drewna, worków z materiałami, materiałów budowlanych, dyszli przy sprzęganiu maszyn, opadnięcie burt przyczep przy pracach przeładunkowych, upadek sprasowanego siana i słomy.

6. Przygniecenia, uderzenia przez materiały i przedmioty transportowane mechanicznie (grupy 05) a

Wypadki z tej grupy występują w podobnych okolicznościach jak upadki przedmiotów i upadki osób, z tym że są to upadki podczas transportu. Sprzyja im pośpiech, przecenianie własnych sił i przenoszenie zbyt wielkich ciężarów, stosowanie niewłaściwego obuwia, zły stan nawierzchni, brak wózków transportowych, itp.

7. Przejechanie, uderzenie, pochwycenie przez środek transportu będący w ruchu (grupa 06)

Są uważane za najgroźniejsze w skutkach wypadki, przy czym do tej grupy zaliczane są także wypadki przejechania przez przemieszczające się samobieżne maszyny rolnicze. W tej grupie przeważają wypadki drogowe, wywrotki i przygniecenia przewróconym ciągnikiem podczas transportu w terenie pofałdowanym, a także podczas prac polowych w okolicach rowów i uskoków. Poza trudnymi warunkami (ukształtowanie powierzchni) na występowanie tych wypadków ma wpływ stan techniczny ciągników, kwalifikacje kierowców i jazda po spożyciu alkoholu oraz lekkomyślność.

8. Działanie skrajnych temperatur (grupa 10)

Tego typu wypadki polegają głównie na oparzeniach wrzątkiem lub innymi materiałami. Najwięcej wypadków poparzenia występuje podczas przenoszenia wrzątku oraz przelewania go do innego naczynia. Część wypadków spowodowana jest użytkowaniem pojemników (wiader, garnków) aż do całkowitego zużycia.

9. Działanie materiałów szkodliwych (grupa 11)

Materiałami szkodliwymi jest przede wszystkim: mleko wapienne do bielienia obór (zaprószenia oczu), artykuły sanitarne (np. środek do udrażniania przewodów kanalizacyjnych „Kret”), środki ochrony roślin, produkty rozkładu materii organicznej, powietrze pozbawione tlenu, tlenek węgla.

10. Pożar, wybuch, działanie sił przyrody (grupa 09)

Wśród przyczyn znajdują się, np.: wichury, porażenia piorunem, poparzenia przy pożarach, utonięcia podczas powodzi, wybuchy akumulatorów - głównie przy ładowaniu akumulatorów starych i zużytych.

11. Nagłe zachorowania (grupa 12)

Wśród zachorowań dominują: zawały mięśnia sercowego i wylewy krwi do mózgu, uszkodzenia kręgosłupa oraz przepukliny. Zdarzają się też przypadki zapalenia ścięgien. Przyczynami tych wypadków jest ciężka praca - niewspółmierna do stanu zdrowia, nieznanostwo schorzeń i praca aż do tragicznego końca, stres, niedostatek urządzeń zastępujących lub zmniejszających wysiłek fizyczny osób pracujących.

12. Inne zdarzenia (grupa 13)

Nie zakwalifikowane do omówionych grup, np. porażenie prądem elektrycznym.

Powiat Ostrowski to region przede wszystkim rolniczy. Gminy wiejskie posiadają nieograniczone możliwości dla rozwoju rolnictwa, przetwórstwa rolno – spożywczego i usług oraz rozwoju agroturystyki. Najatrakcyjniejsze gminy pod względem turystycznym to gminy nadbużańskie: Nur, Zaręby Kościelne, Małkinia i Brok.

Teren powiatu ostrowskiego jest bogaty przyrodniczo i krajobrazowo, posiada bujną roślinność, rozległe łąki i pastwiska, piękne lasy i wody, bogatą florę i faunę oraz czyste środowisko. W dolnym biegu rzeki Bug, gdzie wiele zbiorowisk występujących w dolinie zachowało się w stanie zbliżonym do naturalnego, został utworzony w 1993 roku. Nadbużański Park Krajobrazowy. Park ten to rozległe ostępy leśne Puszczy Białej, Lasów Łochowskich, Miedzyńskich i Ceranowskich, będących ostoją łosi, jeleni, dzików i czarnych bocianów. Tereny Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego są czyste i ekologiczne, co stwarza korzystne warunki dla odpoczynku, rekreacji, do uprawiania turystyki, a także do tworzenia bazy agroturystycznej.

Powiat ostrowski liczy 79 111 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 64,5 osób na 1/km² i jest zbliżona do średniej ogólnej sąsiednich powiatów. Zjawiskami nasilającymi się są: nadumieralność mężczyzn, spadek liczby urodzeń, wejście teraz w wiek zdolności do pracy dużej liczby osób urodzonych w latach siedemdziesiątych. Struktura demograficzna określa warunki i poziom życia ludności (dochody ludności, warunki mieszkaniowe, dostępność do usług komunikacyjnych). Struktura wieku ludności powiatu charakteryzuje się niskim udziałem roczników młodych (w wieku przedprodukcyjnym). Grupa ta stanowi 28,4% ogółu ludności. Udział ludności w wieku produkcyjnym wynosi 56,1%, poprodukcyjnym 16,8%.

Mieszkańcy powiatu ostrowskiego są relatywnie starsi w porównaniu ze średnią ogólnopolską o czym świadczy mniejszy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (0 – 19 lat) oraz wyższy wskaźnik ludności w wieku poprodukcyjnym. Starzejące się społeczeństwo nie jest pozytywnym wyznacznikiem, hamuje rozwój powiatu. Obecnie powiat ostrowski, pod względem zajmowanej powierzchni jest drugi co do wielkości w byłym województwie ostrołęckim. Ogólna powierzchnia powiatu wynosi 1 225 km², z czego:

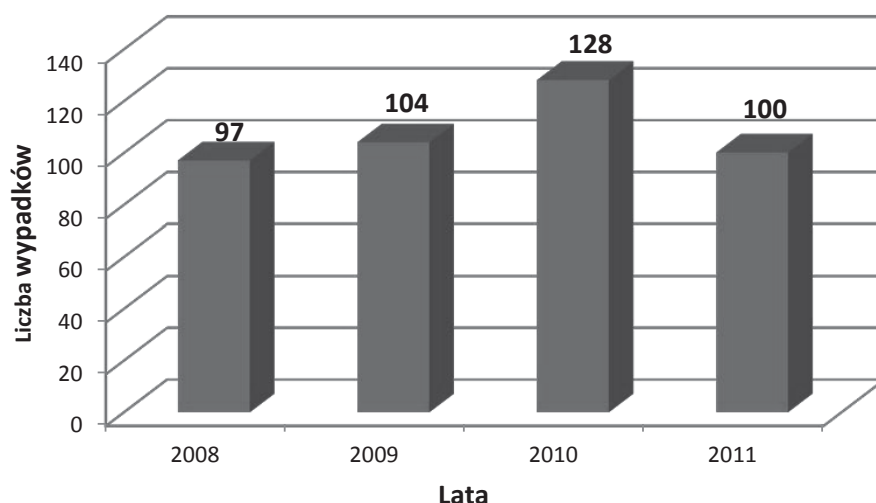
- obszary miejskiego zainwestowania stanowią 40 km², co stanowi 2,9%,
- użytki rolne 793,5 km², to znaczy 64,5% powierzchni powiatu,
- lasy 333,8 km² tj. 27,2% powierzchni powiatu (największe kompleksy leśne występują na terenie miasta i gminy Brok, gminy Ostrów Mazowiecka i Małkinia Górna).

Rysunek 1. Mapa powiatu ostrowskiego wraz z sąsiadującymi powiatami na tle województwa mazowieckiego [www.powiatostrowmaz.pl]

Realizując wytyczne Prezesa KRUS Placówka Terenowa w Ostrowi Mazowieckiej prowadzi działalność na rzecz zapobiegania wypadkom przy pracy w gospodarstwach rolnych. Działalność ta polega na badaniu przyczyn i okoliczności wypadków przy pracy i chorób zawodowych oraz na upowszechnianiu wśród ubezpieczonych wiedzy o zagrożeniach związanych z pracą rolniczą i zasad bezpiecznego wykonywania tej pracy, poprzez prowadzenie nieodpłatnych szkoleń z zakresu bhp oraz różnego rodzaju konkursów [PT KRUS 2012].

W Placówce Terenowej KRUS w Ostrowi Mazowieckiej w roku 2011 podlegało ubezpieczeniu ponad 8 tys. rolników i członków ich rodzin. W 2011 roku rolnicy zgłosili do PT KRUS w Ostrowi Mazowieckiej 97 wypadków przy pracy w gospodarstwie. W porównaniu do ubiegłych lat nastąpił spadek wypadkowości w rolnictwie. Zmniejszenie się liczby wypadków zgłoszonych do jednostki organizacyjnej jest niewątpliwie efektem szeroko zakrojonej działalności prewencyjnej prowadzonej przez Inspektorów do spraw prewencji.

Rysunek 2. Wypadki zgłoszone do PT KRUS w Ostrowi Mazowieckiej w latach 2008-2011 [KRUS 2012]

Poprawie bezpieczeństwa pracy w gospodarstwach rolnych sprzyjają również zmiany w strukturze wielkości gospodarstw rolniczych i technologii produkcji oraz środki pozyskiwane z funduszy unijnych. Środki te rolnicy w większości przeznaczają na zakup nowych maszyn i urządzeń do produkcji rolniczej a także na modernizacje budynków inwentarskich [Lachowski 1999]. Większości gospodarstw wybiera jeden kierunek produkcji rolnej co eliminuje wiele zagrożeń.

Tabela 1. Informacje ogólne o wypadkach w latach 2008-2011

Wyszczególnienie:	2008	2009	2010	2011
Liczba zgłoszonych zdarzeń	97	104	128	100
Liczba wypadków śmiertelnych	0	0	0	0
Liczba wypadków z tytułu których przyznano jednorazowe odszkodowania	97	104	123	100
Liczba zdarzeń zakończonych wydaniem decyzji odmownych i umorzeń	0	0	5	0

W roku 2011 do PT KRUS w Ostrowi Mazowieckiej zostało zgłoszonych 97 wypadków. W porównaniu do roku 2010 liczba ta zmniejszyła się o 28. Liczba wypadków z tytułu, których przyznano jednorazowe odszkodowanie wyniosła 97. Nie wydano żadnych decyzji odmownych i umorzeń [PT KRUS 2012].

Wyniki i dyskusja

Z roku na rok maleje liczba wypadków przy pracy rolniczej. Jest to w znacznym stopniu wynik wieloletniej działalności prewencyjnej Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. To także efekt coraz większej wiedzy rolników o zagrożeniach związanych z prowadzeniem gospodarstwa. KRUS systematycznie upowszechnia tematykę bezpieczeństwa pracy. Prowadzi szkolenia, konkursy, pokazy i inne działania edukacyjne, a także promuje

maszyny, urządzenia rolnicze i ochrony osobiste zwiększające bezpieczeństwo w gospodarstwie rolnym. Przestrzeganie zasad BHP w gospodarstwie rolnym jest bardzo ważne, gdyż charakteryzuje się ono wysoką wypadkowością. Wielu rolników niebezpieczeństwa nie zauważa, nie chce go widzieć bądź lekceważy, licząc na przysłowiowe szczęście. Skutkiem takiego myślenia są wypadki przy pracy rolniczej - zawsze tragedia dla rodziny, a dla gospodarstwa strata, niekiedy nie do naprawienia. Pomimo znacznego spadku liczby wypadków przy pracy w polskim rolnictwie, nadal należy ono do najbardziej niebezpiecznych działów gospodarki narodowej.

Podsumowanie

Z analizy przyczyn i okoliczności wypadków wynika, że najczęstszymi ich przyczynami był zły stan nawierzchni podwórzy i ciągów komunikacyjnych, bałagan w obejściu gospodarstwa oraz w pomieszczeniach produkcyjnych, brak odpowiednich przejść i dojsć, nieprawidłowy sposób wchodzenia i schodzenia z maszyn rolniczych oraz niestosowanie drabin i podestów do pracy na wysokości, niewłaściwa obsługa zwierząt i postępowanie z nimi, nieużywanie ochron (przede wszystkim brak lub noszenie nieodpowiedniego obuwia roboczego), niewłaściwe uchwycenie i trzymanie narzędzi oraz niewłaściwe zabezpieczanie maszyn, urządzeń i narzędzi podczas postoju w ruchu, ręczne wykonywanie prac, brak lub niewłaściwe osłony i zabezpieczenia maszyn i urządzeń oraz nieprawidłowo skonstruowane drabiny, brak poręczy i barierrek, progi, niezabezpieczone otwory zrzutowe i kanały gnojowe.

Powodem wielu wypadków było również niewłaściwe tempo pracy i pośpiech, niedostateczna koncentracja na wykonywanej pracy, nadmierny wysiłek fizyczny i niedyspozycja fizyczna rolnika, a także warunki atmosferyczne.

Przyczyną większości wypadków była niewłaściwa organizacja pracy (ok. 75% wypadków), w tym:

- niewłaściwa organizacja stanowiska pracy - 32,88% wypadków (zły stan nawierzchni podwórzy i ciągów komunikacyjnych, bałagan w obejściu gospodarstwa oraz w pomieszczeniach produkcyjnych, brak odpowiednich przejść i dojsć, nieprawidłowy sposób wchodzenia i schodzenia z maszyn rolniczych oraz niestosowanie drabin i podestów do pracy na wysokości),
- niewłaściwa obsługa zwierząt, warunki bytowe i reakcja zwierząt - 13,12% wypadków (reakcja zwierząt na nieznanne bodźce i otoczenie - ból, strach, hałas, podejście do zwierzęcia bez uprzedzenia głosem, wymuszoną pozycję ciała oraz narowistość i agresja zwierząt),
- nieużywanie ochrony przez rolnika - 8,77% wypadków (przede wszystkim brak lub nieodpowiednie obuwie robocze),
- brak lub niewłaściwe posługiwanie się maszynami, urządzeniami i narzędziami - 8,15% wypadków.

Bezpiecznej pracy sprzyja właściwa jej organizacja, bezpieczny sprzęt i narzędzia, właściwe przygotowanie i skoncentrowanie się na wykonywanych czynnościach. Pamiętajmy, Bezpieczeństwo pracy w rolnictwie zależy przede wszystkim od samego rolnika. Warto wykorzystać okres, gdy jest więcej czasu w gospodarstwie i gdy można wiele naprawić w obejściu, w domu, oborze, stodole czy warsztacie.

Piśmiennictwo

1. Lachowski S., 1999: Promocja bezpiecznej pracy w rodzinnym gospodarstwie rolnym. Wydawnictwo IMW, Lublin.
2. Gacka W., 2000: Pierwsza pomoc w gospodarstwie wiejskim. Warszawa.
3. KRUS, 2012: Wypadki przy pracy rolniczej i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2011 roku. Wydawnictwo KRUS, Warszawa.
4. Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników.
5. PN-N-18001:1999.
6. www.powiatostrowmaz.pl